

Samenvatting

Kansen voor vorming in het onderwijs

Hoe kan het onderwijs worden gestimuleerd om een eigentijdse invulling te geven aan vorming? De Onderwijsraad geeft in dit advies antwoord op deze vraag van de Eerste Kamer.

Aandacht voor vorming houdt in de wereld van leerlingen/studenten verbreden door middel van brede cultuuroverdracht, wat hen oriëntatie geeft. Vorming houdt ook in leerlingen/studenten noties meegeven die richting wijzen of aangeven wat van waarde is. Aandacht voor vorming is belangrijk en gewenst. Niet alleen omdat het een wettelijke taak is van scholen in alle sectoren, maar ook omdat de huidige sociaalculturele context erom vraagt. De complexe, pluriforme en dynamische samenleving stelt hoge eisen aan jongeren, zowel aan hun persoonlijkheid als aan hun functioneren in sociaalmaatschappelijk en beroepsmatig opzicht. Vormend onderwijs bereidt hen daarop voor. Het is belangrijk dat aandacht voor vorming op een eigentijdse manier gebeurt. Kinderen en jongeren hebben behoefte aan brede cultuuroverdracht, waaronder kennis van tradities en moraal. Ze zullen deze kennis niet zo gauw meer op andere plekken kunnen opdoen. Het is belangrijk dat jongeren zaken meekrijgen waarmee zij in dialoog kunnen gaan, zodat zij zelf kunnen ontdekken wat zij richtinggevend en waardevol vinden. Tegenwoordig zijn authenticiteit en persoonlijke ervaring belangrijk. Die brede cultuuroverdracht zal daarom vaak via personen en persoonlijke verhalen moeten plaatsvinden. Bijvoorbeeld door leraren en docenten die zelf beschikken over een brede kennisbasis en oriëntatie en overtuigend kunnen laten zien wat deze zaken voor hen betekenen. Hedendaagse jongeren zijn soms ook sterk gericht op onmiddellijke behoeftebevrediging. Dat vraagt om voorbeelden van mensen die laten zien hoe afstand daarvan nemen en zich inzetten voor iets groters, jezelf kan verrijken.

Dit advies stelt de rol van de leraar centraal. Om zich te kunnen vormen hebben kinderen en jongeren anderen nodig, waaronder leraren, die kennis aanreiken en deskundigheid tonen en die bepaalde waarden of idealen in hun handelen laten zien. Leraren en docenten vervullen daarmee een belangrijke voorbeeldrol voor leerlingen en studenten. Maar dit is niet het enige: een leraar is met wie hij is en hoe hij optreedt altijd vormend bezig, bedoeld en onbedoeld. Het is belangrijk dat leraren en docenten zich bewust zijn van hun vormende rol, zodat zij die rol doelgericht kunnen inzetten.

De raad doet vijf aanbevelingen die leraren/docenten beter in staat stellen systematisch aandacht te besteden aan hun vormende taak. De aanbevelingen zijn niet alleen gericht aan leraren/docenten, maar ook aan de hen omringende partijen: de lerarenopleidingen, de scholen, de minister en de Eerste Kamer. De aanbevelingen zijn bedoeld als opmaat voor een debat over de vormende taak van het onderwijs.

Aanbeveling 1 voor leraren: onderken uw rol bij vorming en ontwikkel gevoel voor vormende mogelijkheden in onderwijssituaties

De Onderwijsraad vindt het belangrijk dat leraren/docenten zich bewust zijn van de rol die zij vervullen in de vorming van leerlingen. Bewustwording van deze rol biedt kansen. Vorming kan goed plaatsvinden tijdens vaklessen, zoals lessen godsdienst/levensbeschouwing, natuurwetenschappen, literatuur, geschiedenis en filosofie. Door met passie je vak te geven, door de buitenwereld in je lessen te betrekken en daarmee het belang van je vak laten zien, door met

leerlingen in gesprek te gaan over meer achterliggende vragen, of door te laten zien wat een vak voor je als professional betekent, kan een leraar of docent vormend zijn. Vorming vindt in belangrijke mate óók plaats door hoe een leraar of docent zich opstelt tegenover leerlingen/studenten: in de manier waarop hij contact maakt en de manier waarop hij reageert. Vorming zal daarmee in de onderwijspraktijk vaak ook in het alledaagse zijn te vinden.

Aanbeveling 2 voor lerarenopleidingen: schenk aandacht aan vier bekwaamheden

De centrale rol van de leraar bij vorming stelt hoge eisen aan de beroepsgroep. De leraar moet zich kunnen presenteren als iemand die zelf gevormd is, in vakkennis en deskundigheid, maar ook als persoon. De Onderwijsraad adviseert de lerarenopleidingen meer aandacht te schenken aan vier bekwaamheden: 1) vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch bekwaam zijn; 2) sociaal en pedagogisch betrokken zijn bij leerlingen/studenten; 3) vormingsgericht zijn; en 4) geïnspireerd zijn en zich blijven ontwikkelen.

Aanbeveling 3 voor scholen en instellingen: zorg voor visie, betrokkenheid, tijd en ruimte

Op dit moment gaat veel aandacht uit naar kennis en vaardigheden die nodig zijn voor economisch succesvol functioneren. Deze kennis en vaardigheden zijn belangrijk, maar scholen/instellingen zouden leraren/docenten ook in staat moeten stellen hun vormende rol goed te vervullen. Dat begint met goed nadenken over de vraag wat de school/instelling wil met zijn onderwijs en welke waarden voor de school/instelling centraal staan. Wat willen we leerlingen/studenten bieden aan oriëntatie en zingeving; welke tradities en kennis vinden we daarbij van belang? Het is belangrijk te zorgen voor een heldere pedagogische visie waaraan alle betrokkenen zich verbinden en waarmee de school zich ook profileert. Dit vraagt tevens om aandacht voor coherentie tussen verschillende activiteiten binnen de school/instelling. Verder is een goed pedagogisch of sociaal klimaat een voorwaarde voor vorming. Daarnaast zou het onderwijs zo georganiseerd moeten zijn dat er voldoende gelegenheid is voor langer durende en meer persoonlijke contacten tussen leraar/docent en leerling/student. Dat vraagt doorgaans om kleinschalige onderwijs- en begeleidingsvormen. Tot slot is het zinvol ervoor te zorgen dat partners van buiten, zoals ouders, andere professionals en vrijwilligers, worden betrokken bij vormingsactiviteiten op school.

Aanbeveling 4 voor de minister: benadruk dat eigentijdse vorming en kennisoverdracht bij elkaar horen

De minister kan het belang van een eigentijdse invulling van vorming regelmatig onderstrepen. Vorming is een wettelijke taak van het onderwijs, die leraren en docenten belangrijk vinden. Beleid voor alle onderwijssectoren zou getoetst moeten worden op de mate waarin dit ruimte laat voor vorming. De raad wijst erop dat vorming niet los staat van of tegengesteld is aan het werken aan goede leerprestaties. Vorming zal in de praktijk vaak juist plaatsvinden in de overdracht van vakkennis. Een leraar of docent die met passie zijn vak geeft, die de wereld voor zijn leerlingen/studenten verbreedt en hoge verwachtingen koestert, kan leerlingen/studenten tot hoge prestaties brengen en tegelijkertijd een belangrijke vormende rol vervullen. Het verdient daarnaast aanbeveling dat de aandacht die scholen/instellingen besteden aan vorming betrokken wordt in de verantwoording van de onderwijskwaliteit van een school.

Aanbeveling 5 voor de Eerste Kamer: organiseer het debat over vorming

Vorming is geen thema dat met een aantal aanbevelingen afdoende onder de aandacht is gebracht. De Onderwijsraad wil vorming nadrukkelijk op de agenda plaatsen van beleidsmakers, scholen en instellingen en de samenleving als geheel. De raad doet daarom de suggestie aan de aanvrager van dit advies – de Eerste Kamer – enkele debatten te organiseren.